

УДК 81'373.423'367.625:[654.19:070-051]

РОСІЯНІЗАЦІЯ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ У ЖИВОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ: ЛЕКСИЧНІ Й ГРАМАТИЧНІ РОСІЯНІЗМИ, МІЖМОВНІ ОМОНІМИ ТА ПАРОНІМИ

Анатолій Капелюшний

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: chrystyna.datsyshyn@gmail.com*

У статті проаналізовано росіянізацію (зросійщення) дієслівних форм у живому мовленні українських тележурналістів. Особливу увагу звернено на лексичні й граматичні росіянізми, міжмовні омоніми та пароніми, загалом на помилки в мовленні телевізійних журналістів наживо, пов'язані з недодержанням мовностилістичних норм, на способи уникнення цих помилок, на вироблення відповідних рекомендацій тележурналістам.

Ключові слова: телебачення, прямий ефір, тележурналіст, мовлення телевізійних журналістів, лексичні й граматичні росіянізми, міжмовні омоніми та пароніми, дієслівні форми.

Ціла низка загальновідомих досліджень українських мовознавців присвячена дієслову. Найсучасніші з них узагальнила О. А. Сербенська, яка так писала «про українське дієслово»: «По-перше, воно надзвичайно багате своїми формами. По-друге, українські дієслова творяться від дуже різних основ. Є такі словотворчі моделі, які становлять специфіку лише нашої мови, наприклад, утворення від форм вищого ступеня порівняння прикметників... По-третє, українська мова... широко вживає дієслова, і це надає їй «легкість вимови й мелодійність» (Б. Антоненко-Давидович) [7, с. 96]. Професор О. А. Сербенська говорить також про таке явище, як «одієслівлювання», «розуміючи під цим органічну здатність українців все бачити в динаміці, русі і передавати це дієсловом» [7, с. 96].

На особливостях стилістичного використання дієслів наголошує О. Д. Пономарів: «Щодо своєї природи дієслово – один із засобів відтворення динаміки, тому художній та розмовний стилі широко послуговуються цією частиною мови, а наукові й офіційно-ділові тексти віддають перевагу іменникам» [6, с. 57].

Саме через те, що українська мова широко вживає дієслова, через здатність українців усе бачити в динаміці, в русі, передаючи це дієсловами, а також через близькість усного, зокрема й екранного, мовлення до розмовного й художнього телевізійні журналісти в прямому ефірі послуговуються великою кількістю дієслівних форм.

Дуже часто телевізійні журналісти в побуті використовують дві мови, а то й одну – російську. Тому інколи на українську мову їм доводиться переходити вже

в прямому телеєфірі, а якщо й ні, то готові мовні формули, стандарти, кліше, які відклалися в їхній свідомості, самі мимоволі спливають під час мовлення наживо. «Переходячи з однієї мови на іншу, мовці нелегко позбуваються звичних семантичних зв'язків і асоціацій, внаслідок чого припускаються інтерференційних помилок. Найбільше схильні до інтерференції ті лексичні одиниці двох мов, які мають часткову семантичну подібність, бо мовці ототожнюють значення цих одиниць, доводять їх до повної відповідності» [3, с. 3], – зауважує М. П. Кочерган.

Г. Й. Волкотруб передає своє спостереження над цим явищем, зазначаючи, що «іноді російські слова набувають «українського звучання», проте підкреслюючи, що «такі перетворення не роблять їх українськими» [1, с.48].

Істотну шкоду від використання в мовленні працівників мас-медіа росіянізмів зауважили, крім згаданих вище О. А. Сербенської, О. Д. Пономарева, Г. Й. Волкотруб, М. Кочергана, також чимало інших українських дослідників. Особливо хотілося б виокремити ґрунтовні наукові розвідки В. В. Лизанчука [4, 5]. Свого часу ми також присвятили аналізу небезпек від використання в ЗМІ лексичних та граматичних росіянізмів окремі дослідження [див., наприклад: 2, с. 94–101].

Розглянемо тут загальні тенденції у використанні дієслівних форм на прикладі мовлення наживо журналістів українських телеканалів упродовж 2016 року та січня 2017-го.

Насамперед варто зауважити, що саме на граматичному рівні часто найменш помітні росіянізми. Наприклад, на рівні морфем. Передовсім, звісно, йдеться про префікси:

за-

Він зазняв найвіддаленішу галактику (5-й. – 2016. – 4 березня).

під-

Неймар трохи підслизнувся (Футбол 1. – 2016. – 20 березня); Пепе підслизнувся, і передача засильна (Футбол 2. – 2016. – 9 квітня).

при-

Ми маємо до цього зараз привикати (2+2. – 2016. – 20 березня); Тривалий час вони привикали до жахливого газону на стадіоні у Дніпрі (2+2. – 2016. – 24 липня); Вибігаємо назовні. Нам приказано присісти (СТБ. – 2016. – 30 вересня); Така офіційна статистика, яку приводять у штабі АТО (1+1. – 2016. – 23 грудня); Ми приводили цю статистику (1+1. – 2017. – 17 січня); Назад він примушений грати, на Ордеця (Футбол 1. – 2016. – 1 травня).

о-

Євген Коноплянка встиг очарувати і іспанських уболівальників (2+2. – 2016. – 8 травня).

по-

Сусідство з Грибовицьким сміттєзвалищем їх не тішить, але нічого поробити не можуть (НТА. – 2016. – 9 червня); Даша теж руфер, покорила дахи майже всіх столичних багатоповерхівок (ЗІК. – 2016. – 28 вересня).

об-

Запропонував облегшити процедуру реєстрації міністр (ЗІК. – 2016. – 13 липня).

про-

В Чернівцях простилися з Станіславом Мамчієм (5-й. – 2016. – 18 липня).

на-

Безпосередньо ми назначаємо бригаду (24 Львів. – 2016. – 23 липня); Велика несподіванка, що вас назначили на цю посаду (5-й. – 2016. – 10 серпня).

в-

Вступатися насидженими місцями мастодонти російської політики не поспішають (24. – 2016. – 26 серпня).

пре-

Зала вибухає оплесками, проте Клімкін їх прериває (СТБ. – 2016. – 17 вересня); Зараз прервёмся на невеличку паузу (Еспресо TV. – 2016. – 26 вересня).

Всі ці префікси є й в українській мові. Проте частина з них узагалі не вживається з дієслівними формами, а інші вживаються не з тими формами, що в російській мові.

Є й префікси, використання яких прямо вказує на джерело – російську мову: *Важко вскрити цю консервну банку, яка набита дорогоцінними шпротами (Футбол 1. – 2016. – 3 січня); Грабіжники вскрили позашляховик (24. – 2016. – 12 січня); Дуже важко вскрити їхню оборону (Футбол 2. – 2016. – 16 червня); «Реал», в принципі, вмiє вскривати ешелоновану оборону (Футбол 2. – 2016. – 14 вересня); Вскривають наші футболісти лівий фланг збірної Фінляндії (ТРК Україна. – 2016. – 12 листопада); Не дуже квапляться, не взвинчують темпу (Футбол 2. – 2017. – 21 січня); Україна взлітає в рейтингу (24. – 2016. – 8 квітня).*

Слова «вскрити», «взлітає», «взвинчувати» мають або тотожні, або подібні українські корені, проте поєднання префіксів *вз, всне* характерні для української мови, здебільшого в дієсловах з початковими «вз, вс» префіксом є лише «в-», а із «з» чи «с» починається корінь.

Використовують тележурналісти в мовленні наживо й такі дієслівні форми, в яких наявність чи відсутність префікса вказує на українську чи на російську мову: *Якась дрібниця рiшає долю епізоду (Футбол 1. – 2016. – 18 лютого); Після маршру пам'яті Немцова в Росії є арештовані та оштрафовані [титр] (ЗІК. – 2016. – 27 лютого); Правоохоронці вже знайшли ці літаки та арештували (24. – 2016. – 11 березня); Касквіа арештували на 40 діб [титр] (Еспресо TV. – 2016. – 9 вересня); Куди дівались американські гроші? (24. – 2016. – 20 березня). Російські «решаєт», «арештовали», «девальс» – українські «вирішує», «заарештували», «поділися».*

Чимало зросійщених форм у живому мовленні телевізійних журналістів трапляється й через невдале використання чи, навпаки, через невикористання тих чи тих суфіксів. Тут ідеться насамперед про такі суфікси:

-ну-

Не встигнув Кайседо пробити (Футбол 2. – 2016. – 2 січня).

-а-

Жоао Консело скидує назад (Футбол 1. – 2016. – 3 січня); Влада незаконно почала вирубати ліс (24. – 2016. – 17 січня); Ополонку вирубили поблизу моря в озері (1+1. – 2016. – 19 січня); Президентська фракція відтягує розгляд дразливого питання [титр] (24. – 2016. – 25 січня); У мене складається таке враження (News One. – 2016. – 31 січня); Українські телеканали обрубали давно (ICTV. – 2016. – 7 лютого); Хосе Луїс Моралес прокидує далі (Футбол 1. – 2016. – 19 лютого); Анхель навіть закидує за комірць Ареолі (Футбол 2. – 2016. – 21 лютого); Невідомі молодики взяли закидувати консульську установу яйцями (24 Львів. – 2016. – 9 березня); Президент і прем'єр протягують один одному руки (1+1. – 2016. – 10 квітня); Незаконно вирубили

понад 160 дерев [титр] (2+2. – 2016. – 7 вересня); Після третього м'яча побіжали всі відіграватись (Футбол 2. – 2016. – 20 жовтня); Замовчати сьогодні доведеться багатьом туркам (1+1. – 2016. – 4 листопада); Туреччина замовчала (1+1. – 2016. – 4 листопада); Учора дерево, яке вподобали ще торік, зрубили та завантажили (1+1. – 2016. – 2 грудня); Вже рейси злітають і садяться як треба (2+2. – 2016. – 29 червня).

-ува-

Ціну на внутрішній газ навмисно занижали (Еспресо TV. – 2016. – 27 квітня); Дехто мав квитка на цей виступ, приїхав їх викупати (1+1. – 2016. – 18 травня); Важко було у півфіналі з «Вільярреалом» відіграватись (Футбол 2. – 2016. – 18 травня); Чому знову закупати електронні замки? (24. – 2016. – 1 червня); Швеція закупає чуже сміття, бо своє вже все переробила (5-й. – 2016. – 5 червня); Поступово модернізують та закупують нове обладнання (1+1. – 2016. – 5 червня); Літаки скидують по 8 тонн води [титр] (24 Львів. – 2016. – 8 червня); Інвестиції окупаються (24. – 2016. – 25 липня); Багато людей досі розшуковують родичів (1+1. – 2016. – 15 липня); Окупається він за сім-десять років (1+1. – 2016. – 28 серпня); Що підкупає, Руні не скаржитись (Футбол 1. – 2016. – 4 вересня); Вибухівку закладували саме вночі (1+1. – 2016. – 13 вересня); Люди, що живуть біля Говерли, вже повитягували теплі річі (1+1. – 2016. – 25 вересня); Його компанія закувала паливо (5-й. – 2016. – 28 грудня); В Осасуні тур іспанської «Ла ліги» буде завершатись (Футбол 1. – 2017. – 9 січня).

Часто вживання правильного українського дієслівного суфікса, а чи й дієслівного закінчення тісно пов'язане з точним визначенням дієвідміни того чи того дієслова в українській мові, що нерідко відрізняється від російської: Сьогодні наші заводи гудять (24. – 2016. – 21 січня); У центрі міста хочуть зруйнувати пам'ятку архітектури дев'ятнадцятого століття (News One. – 2016. – 6 лютого); Китайці дарять їх один одному на Новий рік (1+1. – 2016. – 7 лютого); Район аж гудить (ZIK. – 2016. – 19 березня); Активісти цілу ніч і досі борються (24. – 2016. – 2 липня); Урядовці мучаються ночами з електронними деклараціями (5-й. – 2016. – 26 жовтня); Чинovníки мучаються, скаржаться, але заповнюють декларацію (1+1. – 2016. – 27 жовтня); Вони просто закидують мінами Авдіївську промзону (1+1. – 2016. – 30 листопада).

Наприклад, російська дієслівна форма «проводить» не дорівнює українській «проводити», і в реченні *Він підійшов, аби проводити Жорді Альбу* (Футбол 2. – 2017. – 14 січня) треба було б ужити форму доконаного виду «провести». А вживання в українській мові форми «сплило» пов'язане насамперед з тим, що в російській мові закінчення, скажімо, у формі чоловічого роду не «-в», як в українській мові, а «-л»: «сплыл». Тому в середньому роді в живому ефірі до нього російськомовні в побуті українські тележурналісти автоматично додають «-о»: *Чому саме зараз в Польщі це сплило?* (ZIK. – 2016. – 30 липня).

Дуже часто вживання російськомовного варіанта кореня виникає внаслідок неврахування різноманітних чергувань в українських коренях: *Американець був посажений на лаву запасних* (Футбол 2. – 2016. – 3 квітня); *Багато хто з них має смугастими прапорами* (1+1. – 2016. – 12 вересня); *Це допомагає швидше біжати* (1+1. – 2016. – 17 квітня); *У Києві прошла презентація виставки «Військово-польовий арт» [титр]* (Еспресо TV. – 2016. – 17 травня); *Є форварди, які мають виматувати футболістів, які мають робити свою роботу* (2+2. – 2016. – 28 серпня); *На другому поверсі розприскали невідому речовину* (24. – 2016. – 4 вересня); *Той літак щось розприскував на орендованих полях* (1+1. – 2016. – 16 вересня); *Швидкий успіх на початку*

сезону закружив Баланюка (2+2. – 2016. – 13 листопада); З цими труднощами стикнувся й Назар (24 Львів. – 2016. – 13 грудня); Вони самі сомніваються (1+1. – 2016. – 20 грудня).

Крім того, є чимало й таких кореневих морфем, які дозволяють їх назвати лексичними міжмовними омонімами чи паронімами: Він планував напад на дружину Турчинова, проте перепутав її з іншою жінкою (5-й. – 2016. – 27 жовтня); З цього всього наступний крок, витікають наступні дії (ЗІК. – 2016. – 6 лютого); Все це витікає з першої половини зустрічі. Все це напрошувалось (Футбол 1. – 2016. – 9 квітня); Справи в чемпіонаті протікають досить сумно [для «Андерлехта»] (Футбол 1. – 2016. – 9 березня); Бабуся усе життя проробила ланковою (5-й. – 2016. – 30 березня); Гуркіт техніки бойовиків. Він доноситься з їх позицій (24. – 2016. – 19 лютого); Цей парад носитиме мирний характер, хоча і при участі військових (1+1. – 2017. – 20 січня); Кого уряд заставить повернути субсидії на комірне? (ЗІК. – 2016. – 27 лютого); Їм ще не час тягатися з господарками турніру (24 Львів. – 2016. – 18 березня); З американцями тягаться на цих олімпійських іграх майже нікому не під силу (ТРК Україна Т-1. – 2016. – 16 серпня); З одним з них рятувальники переписуються протягом ночі (1+1. – 2017. – 19 січня); Він про всяк випадок заколючує вікна дошками (1+1. – 2016. – 22 квітня); Думки сусідів розходяться (1+1. – 2016. – 22 квітня); Думки істориків щодо цієї святині розходяться (24 Львів. – 2016. – 1 липня); Не зрозуміло, де знаходилися всі гравці оборони (Футбол 1. – 2016. – 24 квітня); На цьому місці знаходяться ще дві історичні пам'ятки (1+1. – 2016. – 28 квітня); Ось це невелике підприємство знаходиться на околиці Львова (ТРК Львів. – 2016. – 7 травня); Цією перемогою пишаються всі люди, які знаходяться біля мене (1+1. – 2016. – 15 травня); Це Ірина Герасимова. Вона знаходиться у Стамбулі (5-й. – 2016. – 23 травня); Збірна України знаходиться на третій позиції (ТРК Львів. – 2016. – 26 травня); Це була Дарина Шпортко. Нагадаю, вона знаходиться на Майдані Незалежності (112. – 2016. – 21 листопада); Неймар. Він, до речі, знаходиться в положенні поза грою (Футбол 2. – 2016. – 27 листопада); Вони скажуть, чого хочуть; вони не притворюють (СТБ. – 2016. – 3 травня); Австралійка прикинулася хворою на рак (24. – 2016. – 7 травня). З Києва виїхали усі студенти, які здали сесію (1+1. – 2016. – 28 червня); Він шукає спосіб, аби наказати інспектора (ЗІК. – 2016. – 16 травня); Сюди приходять лише здавати екзамени (1+1. – 2016. – 10 березня); Саме в таких умовах здають державний іспит курсанти (НТА. – 2016. – 27 лютого); Чому Президент не вмішується? Він ніяк не коментує цю справу (Еспресо TV. – 2016. – 17 серпня); З-під завалів врятували собаку. Він почав лаяти (5-й. – 2016. – 3 вересня); Зброя, яка залишилась, мінометних атак подавити не може (5-й. – 2016. – 12 жовтня); До двадцяти п'яти відсотків води просто уходить в землю (1+1. – 2016. – 28 листопада); Тут займаються сотні дітей з особливими потребами [титр] (24 Львів. – 2016. – 30 листопада); Тиша наступить о дванадцятій годині ночі (1+1. – 2016. – 23 грудня); Явним аутсайдером рахувати «Леганес» не можна (Футбол 1. – 2017. – 8 січня); Зараз мода на балет – займатися прийшли навіть чоловіки (1+1. – 2017. – 23 січня); Пасажери бастуватимуть проти нових цін (24. – 2017. – 23 січня); Ми не маємо фінансів, щоб з Росією тягатися (5-й. – 2017. – 24 січня); Що заставить глядача повірити вам? (5-й. – 2017. – 24 січня).

Тут слова перепутати, витікати, протікати, робити, розходитися, знаходитися, притворювати(ся), прикидати(ся),здавати, вмішуватися, лаяти, займатися, до-

носитися, носити, заставити, тягатися, переписуватися, заколотити, наказати, подавити, уходити, наступати, рахувати позначають зовсім не те, що в російській мові. В українській мові ці дії й реалії відповідно позначають словами *переплутати, впливати, відбуватися, працювати, розбігатися, перебувати, вдавати, складати, втручатися, гавкати, навчатися, долипати, мати, примусити, змагатися, листуватися, забити, покарати, знищити, втікати, наставати, вважати* тощо.

Найчастіше це вияви міжмовної омонімії й паронімії. «Багатозначні російські слова не обов'язково відтворюються багатозначним українським словом» [1, с. 48]. Джерелом неправильного слововживання може бути нерозрізнення слів російської та української мов, що звучать однаково (чи схоже), але мають різні значення (так званих міжмовних омонімів) [1, с. 48]. «Різниця в семантиці міжмовних омонімів може коливатися від незначних семантико-стилістичних відтінків... до протилежного, антонімічного значення» [3, с. 3]. М. С. Кочерган застерігає: «Особливо «підступною» є міжмовна омонімія близькоспоріднених мов. Формальна й семантична близькість слів у цих мовах часто призводить до того, що мовці не зауважують дуже тонких і водночас принципово важливих семантичних і стилістичних нюансів» [3, с. 3]. Загалом «міжмовна омонімія – яскрава ознака самобутності тієї чи тієї мови» [3, с. 390]. О. Д. Пономарів зауважує ще й те, що «причиною лексичних, а отже, й синтаксичних помилок стає також нерозрізнення міжмовних паронімів, особливо належних до близькоспоріднених мов... сплутування паронімів свідчить про недостатній рівень володіння мовою» [6, с. 54].

Проте найбільше помилок у телевізійному мовленні наживо виникає внаслідок використання дієслів, які можна назвати відвертими лексичними росіянізмами: *Втома вже накопилася, і вона позначається на діях футболістів обох команд (Футбол 1. – 2016. – 10 січня); Левова частка заощаджень накопичилася після націоналізації АТБ (5-й. – 2016. – 10 квітня); Це закінчення сезону, і серйозна втома вже накопичилась (Футбол 2. – 2016. – 15 червня); Втома накопилася не лише в українців – у суперника також (Футбол 1. – 2016. – 3 листопада); До міської лікарні поступили ще шість пацієнтів (1+1. – 2016. – 12 січня); Привезли шістьох поранених. Двоє поступили вдень (1+1. – 2016. – 30 травня); Федорко до них поступив ще о другій годині ночі (СТБ. – 2016. – 4 липня); Сьогодні поступила інформація, що «Динамо» відмовило «Зорі» (ТРК Україна. – 2016. – 16 липня); Такий дзвінок поступив (СТБ. – 2016. – 28 листопада); Десятки туристів окунуться в освячену воду (ЗІК. – 2016. – 15 січня); Той, хто тричі окунеться в йорданську воду, буде цілий рік здоровий (ЗІК. – 2016. – 18 січня); Зірвалася граната РГД-5 (ЗІК. – 2016. – 21 січня); Більш-менш прохідні матчі будуть чередуватися з дуже і дуже непростими (Футбол 1. – 2016. – 24 січня); Він чередує матчі, в яких показує три-чотири жовті картки. А от в одному попередньому матчі показав аж одинадцять (Футбол 2. – 2016. – 14 березня); Фури справді стояли, вистроїлася дуже довга черга (24 Львів. – 2016. – 25 січня); Ці матчі навіть не окреслять нового малюнка гри, який хоче привити новий тренер команді (ЗІК. – 2016. – 25 січня); Зацікавити їх, привити інтерес до життя – основа перевиховання (1+1. – 2016. – 26 січня); Він, мабуть, привив мені любов до футболу (ЗІК. – 2016. – 15 лютого); Бібліотекарі рекомендують прививати любов до книги з наймолодшого віку (ТРК Львів. – 2016. – 25 березня); Непереборне бажання Литвину привив колега по фракції (24. – 2016. – 24 грудня); Проводили захід, щоб привити любов до традицій молоді (ТРК Львів. – 2017. – 16 січня); Минулої неділі на протестувальників на-*

травили тітушок (24. – 2016. – 29 січня); Динаміада примандрувала до нас з Одеси, де вже встигла оприділити своїх чемпіонів (ТРК Львів. – 2016. – 21 вересня); Раптом експериментальним складом «Лестер» зуміє пободатися (Футбол 2. – 2016. – 7 грудня); Барак Обама висказався про те, що відповідальність за Алеппо лежить на Росії (Еспресо TV. – 2016. – 17 грудня); Ми вже майже все обговорили по двох матчах (Футбол 2. – 2016. – 16 березня); Ті самі килими, з яких він витравлював міль (24. – 2016. – 22 серпня); Він натравив свого пса на когось (24. – 2017. – 8 січня); Розкатують м'яч «канарки» (Футбол 1. – 2016. – 31 січня); Люди потратили багато накопичень в валюті (24. – 2016. – 5 лютого); Вони можуть пересіктися вже на старті турніру (24. – 2016. – 6 лютого); Серхіо Араухо в першому таймі мало пересікався з м'ячем (Футбол 2. – 2016. – 11 квітня); Вони побігли на вулицю, пересікли двір (1+1. – 2016. – 15 жовтня); В «Карпатах» є знайомі, з якими ми пересікалися на інших полях (НТА. – 2017. – 12 січня); Микола Грицина відкликається на передачу Сергія Ковалю (24 Львів. – 2016. – 9 лютого); Вже Бонавентура відликався на рикошет від Джаба Ліпартія (2+2. – 2016. – 10 вересня); Він знайшов у собі силу визвати допомогу по рації (1+1. – 2016. – 22 лютого); Він сам визвався захищати Донецький аеропорт (24. – 2016. – 21 жовтня); Їздить купувати одяг до столиці або ж шьють на замовлення (1+1. – 2016. – 11 лютого); Коли його спросили, звідки він родом, він відповів: «З України» (24. – 2016. – 26 лютого); Операція, найпевніше, була одобрена Патрушевим, тодішнім очільником ФСБ, та, ймовірно, Путіним (24. – 2016. – 22 січня); Скільки росіян одобрює кризу у стосунках з Туреччиною? (24. – 2016. – 29 лютого); Кандидатуру ще мають одобрити депутати (24 Львів. – 2016. – 28 квітня); Його кандидатуру одобрює і сім'я президента, і спеціальні служби Узбекистану (24. – 2016. – 29 серпня); Сподіваюся, що їхній вибір одобрять в американській академії (1+1. – 2016. – 13 вересня); Генінсон вирішив, що він може рискнуть (2+2. – 2016. – 6 березня); Такий підхід прем'єр-міністра популярності не додавив (ЗІК. – 2016. – 8 березня); Чеснаков небезпечно зіграв проти капітана «Дніпра», а потім ще Скляр додавив (2+2. – 2016. – 13 серпня); Нам тридцять секунд додавлять в наступній частині відрізочка (5-й. – 2016. – 6 вересня); Над «Краснодаром» вони [гравці «Спарти»] суттєво покуражилися (Футбол 1. – 2016. – 10 березня); Давайте далі йти по матчу. Ми перший тайм обговорили (Футбол 1. – 2016. – 26 серпня); Там вони наварили, получили повну торбу (2+2. – 2016. – 27 березня); «Суонсі» буде брикаться, і так просто забити не вдасться (Футбол 2. – 2016. – 17 квітня); Ситуація накалилася, коли наблизилася група із радянськими гаслами (1+1. – 2016. – 9 травня); Арбітр хоче спокійно вирішити справу, аби не накаляти обстановку (ТРК Україна. – 2016. – 16 липня); Юдейних ворогів рознімала поліція (24. – 2016. – 9 травня); Табаков положив слова на музику (24 Львів. – 2016. – 10 травня); Вже, по суті, не хватає стільців (ЗІК. – 2016. – 14 травня); Мене приютила родина тату-майстрів (24. – 2016. – 21 травня); Ще не встигає машина приїхати на сміттєзвалище, як слід вивезти відходи, як вже підбігає жива сортувальна лінія (24 Львів. – 2016. – 8 червня); Почав п'ятитись назад, але вже сенсу і зиску з цього не було (Футбол 1. – 2016. – 11 червня); Зараз всі вболівальники німецької збірної напружились (24 Львів. – 2016. – 2 липня); Просто так співпало у часі (ТРК Україна. – 2016. – 6 липня); Вона скрилася за ось цим поворотом (1+1. – 2016. – 26 липня); Йому рукоплескали всі (1+1. – 2016. – 28 липня); Люди кажуть, що там усе розрушено (112. – 2016. – 4 вересня); Бурлить уся толерантна Європа (1+1. – 2016. – 4 вересня); Приміняють здебільшого бойовики гранатомети,

кулемети та стрілецьку зброю (1+1. – 2016. – 6 вересня); Ярмоленко. Він виконяє кутовий (Футбол 1. – 2016. – 13 вересня); З-під себе вже виковирював м'яч Криштиану Рональду (Футбол 1. – 2016. – 21 вересня); Заділо судини, заділо нерви. Чоловіка передали лікарям (1+1. – 2016. – 24 вересня); Зіграв в м'яч Серхі Енріче, але задів ногу (Футбол 1. – 2017. – 22 січня); Каменюка відбігав, відпахав усю гру (Футбол 1. – 2016. – 2 жовтня); Іра і Таня не розстаються із скрипками (1+1. – 2016. – 4 листопада); Саакашвілі пообіщав, що скоро про нього почують у Києві (5-й. – 2016. – 8 листопада); Ходитиме на базар з рушницею, щоб не обвісили (24. – 2016. – 27 листопада); Відразу смекнув, що й до чого Дієго Санчес (Футбол 2. – 2016. – 3 грудня); Турецькі фани толерантністю не відрізнялися (СТБ. – 2016. – 7 грудня); Терпіння наших хлопців вже ізсякло (1+1. – 2016. – 26 грудня); Можна нажати на кнопку – і приїде служба охорони (24 Львів. – 2017. – 12 січня); Час у нього піджимає (СТБ. – 2017. – 13 січня); Тормозять процес погодні умови (ТРК Львів. – 2017. – 18 січня); Помітьте: людина обіцяла і людина виконує те, що обіцяла (Еспресо TV. – 2017. – 28 січня).

Тут замість слів накопитися, поступити, окунутися, взірвати, чередувати(ся), строїтися, прививати, травити (ТРК Україна 2-х значеннях), катити, пересікатися, відкликатися, визвати(ся), шьють, спросити, одобрювати, рискнути, додати, куражитися, обговорити, отримати, хвиститися, брикатися, накаляти(ся), рознимати, ложити, хватати, приютити, грузити, п'ятитися, напружувати(ся), співпадати, скриватися, рукоплескати, розрушити, бурлити, приміняти, виконяти, оприділити, виковирювати, задіти, пахати, розставатися, обіцяти, обвісити, смекнути, бодати(ся), висказати(ся), ізсякати, жати, тормозити, помічати треба вживати відповідно дієслова нагромадитися, надійти, зануритися, вибухнути, чергувати(ся), шикуватися, прищеплювати, цькувати, труїти, котити, перетинатися, відгукуватися, викликати(ся), шийють, запитати, схвалювати, ризикнути, додати, знуцатися, обговорити, отримати, хвистатися, розпалюватися, загострюватися, розбороняти, класти, хапати, прихистити, вантажити, задкувати, нанружувати(ся), збігатися, ховатися, плескати, аплодувати, зруйнувати, вирувати, застосовувати, виконувати, визначити, виколупувати, зачепити, гарувати, розлучатися, обіцяти, обважити, зметикувати, буцати(ся), висловити(ся), закінчуватися, уриватися, тиснути, гальмувати, зауважувати.

Уживання частини дієслів, пов'язане з особливостями використання в тій чи в тій мові фразеологізмів, які ще більшою мірою визначають їх [мов] специфічність: Прокатили на виборах, здавалося б, фаворита Жоао Лапорте (Футбол 2. – 2016. – 9 січня); На щастя для «Хетафе», удар прийшовся прямо по центру (Футбол 1. – 2016. – 5 березня); Тварини не впустили шансу спробувати втекти (24. – 2016. – 28 березня); Про це не впустив нагоди повідомити всім (24. – 2016. – 27 квітня); Перший удар аміачної хвилі прийшовся саме на водія та лікаря (1+1. – 2016. – 11 травня); Тут уже «Енергія» свого шансу не упустила (24 Львів. – 2016. – 23 травня); Свою перевагу впустив він [«Дніпро»] в матчі зі «Сталлю» (2+2. – 2016. – 6 серпня); Купити їх не представляє ніяких труднощів (5-й. – 2016. – 14 серпня); Сталінград в стратегічному плані не представляв ніякої цінності (24. – 2016. – 13 жовтня); Бабі Любі вісімдесят шість, однак ентузіазму їй не займати (24. – 2016. – 19 жовтня); Які збитки наніс наш ворог? (1+1. – 2016. – 7 листопада); Українське військо понесло небойові втрати (24. – 2017. – 3 січня); Під час пікетування шахтарям перевели на картки 16 відсотків травневої зарплати [титр] (24 Львів. – 2016. – 29 липня); Така

ігрова агресія спанталичує суперника (Футбол 1. – 2016. – 18 серпня); На її рахунки переводили кошти (112. – 2016. – 3 грудня); Бійцям він допомагав віддалено – перераховував кошти (1+1. – 2016. – 29 грудня).

Пропонуємо тут замість російських висловів, які тележурналісти вживають як українські, бо не мають напохваті у своїй пам'яті інших, використати такі: *забалотували на виборах; удар припав; не втратили шансу, нагоди, переваги; не являє жодних труднощів, цінності; ентузіазму їй не позичати; збитків завдав; зазнало втрат; переказали на картки кошти, зарплату; спантеличує*. Запам'ятавши ці кілька українських висловів, тележурналісти зможуть уникнути в прямому ефірі значного відсотка помилок, позаяк саме ці словосполучення вживають помилково найчастіше.

Отже, дослідивши росіянізацію дієслівних форм у живому мовленні українських тележурналістів, лексичні й граматичні росіянізми, міжмовні омоніми та пароніми, доходимо таких висновків:

1. Саме через те, що українська мова широко вживає дієслова, через здатність українців усе бачити в динаміці, в русі, передаючи це дієсловами, а також через близькість усного, зокрема й екранного, мовлення до розмовного й художнього, телевізійні журналісти в прямому ефірі послуговуються великою кількістю дієслівних форм.

2. Дуже часто телевізійні журналісти в побуті використовують дві мови, а то й одну – російську. Тому інколи на українську мову їм доводиться переходити вже в прямому телеефірі, а якщо й ні, то готові мовні формули, стандарти, кліше, які відклалися в їхній свідомості, самі мимоволі спливають під час мовлення наживо.

3. Саме на граматичному рівні часто найменш помітні росіянізми. Найчастіше, на рівні морфем. Насамперед, звісно, йдеться про префікси та суфікси, менше про дієслівні закінчення. Переважновсі ці префікси є й в українській мові. Проте частина з них узагалі не вживається з дієслівними формами, а інші вживаються не з тими формами, що в російській мові. Є й такі дієслівні форми, в яких наявність чи відсутність префікса вказує на українську чи на російську мову. Чимало зросійщених форм у живому мовленні телевізійних журналістів трапляється й через невіддале використання чи, навпаки, через невикористання тих чи тих суфіксів. Часто вживання правильного українського дієслівного суфікса, а то й дієслівного закінчення тісно пов'язане з точним визначенням дієвідміни того чи того дієслова в українській мові, що нерідко відрізняє його від російського.

4. Дуже часто вживання російськомовного варіанта кореня виникає внаслідок неврахування різноманітних чергувань в цих українських морфемах, що, як відомо, становлять лексичне ядро слова. Крім того, є чимало й таких кореневих морфем, які дозволяють назвати слова з ними лексичними міжмовними омонімами чи паронімами.

5. Найбільше помилок у телевізійному мовленні наживо виникає все-таки внаслідок використання дієслів, які можна назвати відвертими лексичними росіянізмами. Є й уживання дієслів, пов'язане з особливостями використання в тій чи в тій мові фразеологізмів, які ще більшою мірою визначають специфічність цих мов. Тележурналісти вживають згадані вислови як українські, бо не мають напохваті у своїй пам'яті інших, правильних.

6. З'ясування помилковості окремих дієслівних форм і рекомендація натомість до використання в телеефірі правильних форм реально підвищить культуру мовлення наживо.

М. П. Кочерган зауважує: «Ознайомлення з міжмовними омонімами, вивчення їх семантичної специфіки важливе насамперед для прикладних завдань лінгвістики – підвищення культури мови» [3, с. 391]. Те саме можна сказати й про міжмовні пароніми, про зросійщені дієслівні форми, загалом про лексичні й граматичні росіянізми. Саме ознайомлення з правильними формами, наголошення на помилковості використання деяких інших форм (неправильних) сприятиме підвищенню культури ефірного мовлення на українських телеканалах. Даліше дослідження згаданих проблем, на наш погляд, варто зосередити на з'ясуванні деяких граматичних особливостей дієслів в українській мові, що істотно відрізняють її від інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика української мови : навч. посіб. / Галина Волкотруб. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 256 с.
2. Капелюшний А. О. Практична стилістика української мови : навч. посіб. / А. О. Капелюшний. – Вид. 2-ге, переробл. – Львів: ПАІС, 2007. – 400 с.
3. Кочерган М. П. Словник українсько-російських міжмовних омонімів («фальшиві друзі перекладача») / М. Кочерган. – К.: Академія, 1997. – 400 с.
4. Лизанчук В. В. Кайдани ще кують: факти, документи, коментарі про російщення в Україні / В. В. Лизанчук. – Львів: АН вищої школи України; ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 992 с.
5. Лизанчук В. В., Рожик М. Є. Історія зросійщення українців : монографія В. Лизанчук, М. Рожик. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 412 с.
6. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови : підручник / Олександр Пономарів. – 3-тє вид. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
7. Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / Олександра Сербенська, Марія Волощак. – К.: Просвіта, 2001. – 204 с.

RUSSIANIZATION FOR VERBAL FORMS IN LIVE SPEECH BY UKRAINIAN TV JOURNALISTS: LEXICAL AND GRAMMATICAL RUSSIANISMS, INTER-LANGUAGE HOMONYMS AND PARONYMS

Anatolyi Kapelyushnyi

Ivan Franko National University of Lviv

Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine

e-mail: journft@franko.lviv.ua

After studying the Russianization of verbal forms in the live broadcast of Ukrainian TV journalists, lexical and grammatical Russianisms, interlingual homonyms and paronyms, we arrive at the following conclusions:

1. It is because of the fact that the Ukrainian language is widely used in verbs, because of the ability of Ukrainians to see everything dynamically, in the movement, passing it through verbs, as well as through the proximity of oral, including on-screen, broadcasting to spoken and artistic, television journalists are broadcast live. Many verbal forms.

2. Very often television journalists use two languages in their everyday life, and even one – Russian. Therefore, sometimes they have to go to the Ukrainian language already in live TV, and if not, then ready-made language formulas, standards, clichés, which have been laid in their minds, themselves spontaneously appear during live broadcasting.

3. It is at the grammatical level that the Russians are often the least visible. Most often, at the level of morphemes. First of all, of course, it is about prefixes and suffixes, less about verbal endings. Preferably all these prefixes are in Ukrainian. However, some of them are not generally used with verbal forms, while others are used not with those forms that are in Russian. There are verbal forms in which the presence or absence of a prefix indicates Ukrainian or Russian. Many russified forms in the live broadcast of television journalists also occur due to unsuccessful use or, conversely, because of the non-use of those or other suffixes. Often the use of the correct Ukrainian verb suffix, or even the verb ending, is closely linked to the exact definition of the distinction between the verb in the Ukrainian language, which often distinguishes it from Russian.

4. Very often, the use of the Russian-language version of the root arises as a result of the failure to take into account various alternations in these Ukrainian morphemes, which are known to form the lexical core of the word. In addition, there are many and such root morphemes, which allow to name words with them lexical interlingual homonyms or paronyms.

5. The biggest mistakes in live TV live are, nevertheless, due to the use of verbs that can be called frank lexical Russians. There is also the use of verbs associated with the peculiarities of the use of phraseology in one language or language, which more specifically determine the specificity of these languages. TV journalists use these words as Ukrainian, because they do not have the correct ones in their memory.

6. The clarification of the falsity of individual verbal forms and the recommendation instead of the use of correct forms in the television will actually enhance the language of speech live.

Key words: TV journalists, live speech, russianization, lexical russianisms, grammatical russianisms, inter-language homonyms, paronyms, mistakes.